

Öreryds kyrkogård

Kulturarhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Öreryds socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Öreryds kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Öreryds socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Jönköpings läns museums dnr: 2021-011

Rapport och foto: Margareta Olsson

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Digital distribution

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

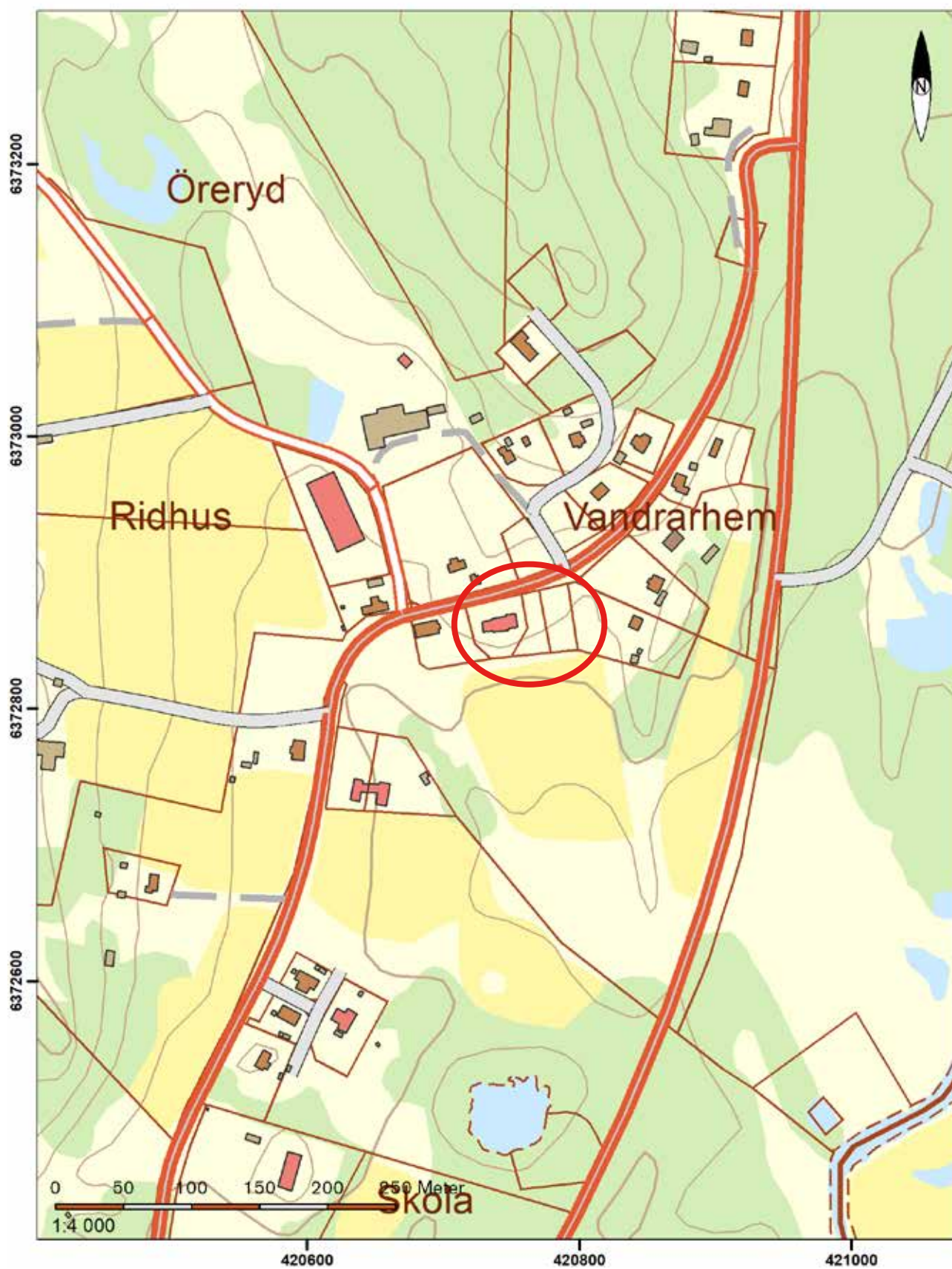
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2024

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	9
Kulturmiljölag (1988:950).....	9
Begravningslag (1990:1144).....	10
Allmänna skötselråd.....	11
Öreryds kyrka och omgivande kyrkby.....	12
Kyrkogårdens historia.....	14
Händelsehistorik.....	16
Beskrivning av kyrkogården idag.....	17
Allmän karaktär.....	17
Omgärdning.....	18
Ingångar.....	18
Vegetation.....	18
Gångsystem.....	19
Gravvårdstyper.....	19
Beskrivning av enskilda kvarter.....	20
Kvarter 3 och 6 söder, väster och norr om kyrkan.....	20
Kvarter 2 och 5 öster om kyrkan.....	23
Kvarter 1 och 4 nya kyrkogården i öster.....	25
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	26
Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården.....	28
Administrativa uppgifter.....	29
Arkiv.....	29
Kartmaterial.....	29
Tryckta källor och litteratur.....	29
Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	31
Kriterier vid kulturhistorisk bedömning.....	31
Kvarter 3 och 6 söder, väster och norr om kyrkan.....	34
Kvarter 2 och 5 öster om kyrkan.....	43
Kvarter 1 och 4 Nya kyrkogården.....	48

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Gislaveds pastorat har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Öreryds kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under hösten 2021. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts senare under samma år.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevaran-

En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brands-
torp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med
endast få vårdar av beständigt material. Här har ka-
raktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård,
Vårgårda kommun.

deplan. De kriterier som använts för att bedöma gravarnas kultur-
historiska värden diskuteras vidare i katalogdelens inledning där de
två klassningsnivåerna presenteras: *Klass I. Mycket värdefulla* och
Klass II. Värdefulla. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i
tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Margareta
Olsson vid Jönköpings läns museum under 2021. Vid urvalet av
kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med pastoratet.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den
första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera
hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medel-
tidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste
förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravn-
ingsseder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och
inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur,
men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken,
som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en med-
eltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade
en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med
gångar och kvarter. Man gravsätte folk efter deras gårds- eller by-
tillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen
sedvänja. Det var ovanligt att man satte en vård över graven. Gravar
markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes
upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undan-
tagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården
även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt
länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och en-
staka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt
1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsorts-
kyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen
började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravn-
ingsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av
hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser
förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet
och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar
innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser –
utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas
utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten
genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och
ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev
prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis ut-
anför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De

anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallet inträffade. Man begravdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravs område å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas: skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. I begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

Det var i regel mer attraktivt att begravas på den södra delen av kyrkogården än den norra, som upplevdes vara olycksbringande. Ofta är kyrkan därför placerad med dragning mot norr för att skapa större ytor på den södra sidan. Detta flygfoto från 1940-talets slut visar att den södra delen av kyrkogården i Hylletofta var mer ianspråktagen än den norra, till höger. Foto JLM.

Bråneryds begravningsplats, invigd 1958, nära Huskvarna representerar det välordnade, där jämlikheten betonas på bekostnad av individualismen.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

Till höger: På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt. Nedan: Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning. Före industrialismen och det sena 1800-talet användes ofta så kallade gravbrädor för att markera en grav. Vårdar av mer beständiga material som sten och metall var ovanliga och ofta förbehållna samhällets övre skikt. Prästen eller en adelsman inom socken kunde begravas i kyrkan eller nära koret och där erhålla en påkostad gravvård.

Under industrialismen utvecklas en riklig flora av olika gravmarkeringar med olika form och av olika material, främst sten. Här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter,

En del gravvårdar som inte är i bruk och förvaras i kyrkan kan ha ett kulturhistoriskt värde. I så fall kan det vara aktuellt att föra in dem i kyrkans inventarieförteckning. Gravbrädor från Askeryds kyrkogård.

ändringar i gångsystem och dess beläggning och nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i församlingens inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hällar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hällar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hällar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Öreryds kyrkby 1944 med Klockaregården närmast i väster. Längre österut längs landsvägen skymtar ålderdomshemmet. AB Flygtrafik, JLM.

En runsten med kors och kristen bön tidigare belägen invid landsvägen nordväst om kyrkan. Sedan år 2000 uppställd i vapenhuset. Foto ur ATA.

Öreryds kyrka och omgivande kyrkby

Öreryds socken breder ut sig i ån Nissans dalgång och är belägen i Mo härad i de västligaste delarna av länet, på gränsen till Västergötland. Nissastigen som förbinder Halmstad och Jönköping löper genom socknen och har haft stor betydelse för utvecklingen. Trakten är svagt kuperad men med Bjärvedsklint som en utlöpare från Isaberg strax söder om kyrkbyn. Strax efter riksbildningen under 1000-talet löpte riksgränsen mot Danmark genom Nissan och Vallån. Lämningarna efter förhistoriska boplatser och gravfält är många inom dalgången, de äldsta från stenåldern, bland annat invid Gussjöns norra strand, vid Ulvestorp och Västanå. Dessutom finns en domarring vid Bäckanäs. Om traktens kristnande under tidig medeltid, vittrar tre delar av en sk Eskilstunakista med kristna tecken och inskrifter som funnits på kyrkogården. (se mer under *Kyrkogårdens historia*). Öreryd tillhör en av tolv medeltida socknar inom Stengårdshults pastorat och Skara stift. År 2016 uppgick socknen i Gislaveds storpastorat och efter 2018 ingår den i Växjö stift.

Socken utgör skogsbygd där åkerbruket haft en underordnad betydelse och boskapsskötseln istället dominerat i äldre tid. Till de större sätesgårdarna hör säteriet Bjersved som lytt under Sten Banér och släkten Hård af Segerstad. På säteriets ägor grundades 1725 Nissafors järnbruk invid Nissans norra strand. Bruket har fram till slutet av 1800-talet haft stor ekonomisk betydelse i socknen. Som sidonäring till jordbruket har kolningen och transporter för järnbruk förekommit liksom en legotillverkning av olika smidesprodukter vid vissa av gårdarna. Nissafors som blev fideikommiss 1797 ägdes av ätterna Löfvenschöld och senare Leijonhuvud. Ett flertal tråddragerier och en räckhammare har även funnits invid Vallån. Befolkningsökningen under 1700- och 1800-talen ledde till många nyodlingar, främst av torp och backstugor. Efter 1867 minskade befolkningen genom en omfattande emigration till Nord-

amerika. Runt sekelskiftet 1900 ökade skogsbruket i betydelse och ett flertal sågverk etablerades invid Nissan som även nyttjades som flottled. Den 1902 invigda järnvägen Borås-Alvesta, med station i Norra Hestra, fick viss betydelse även för en småskalig industri på orten, däribland syfabrik och snickeri.

Kyrkbyn är belägen i västra sluttningen ned mot Nissan. Med gravfältet Almensryd i norra delen av inägorna kan bosättningen ha förankring i järnåldern. Kring den medeltida kyrkan växte sedermera sockencentra fram med gästgivaregård, affär, post- och telestation. Ännu idag har byn en tydlig agrar karaktär.

Kyrka och kyrkogård ligger intill den gamla landsvägen på dess södra sida. I söder breder sig en öppen odlingsmark ut i sluttningen ner mot Nissan och Nissastigen i dess nuvarande sträckning. Intill kyrkogården i väster ligger Klockaregården med mangårdsbyggnad i schweizerstil från 1843 och en bevarad äldre trädgård. Trädgården med sitt äldre bestånd av träd och buskar gränsar mot kyrkogården och bidrar till en grönskande lummig karaktär. På motsatt sida om vägen ligger en mindre parstuga från mitten av 1800-talet samt en äldre källarbod från 1700-talet båda med rödfärgad locklistpanel och vita snickerier men tyvärr kraftigt påverkade av sentida renoveringar. Ett stycke nordväst om kyrkan ligger en större skolbyggnad från 1938 som numera utgör privatbostad. Några hundra meter österut längs vägen ligger ett ålderdomshem från 1932, vilket även detta numera utgör privatbostad.

Kyrkan med timrat långhus, kor och sakristia lär ha ett medeltida ursprung men genomgick en genomgripande ombyggnad och utvidgning 1744–1750. Under åren 1763–65 ska en fristående klockstapel sammanbyggts med kyrkan som västtorn. Kyrkan som är relativt småskalig har en nyklassicistisk exteriör med rundbågiga smårutade träfönster och fasader med en ålderdomlig locklistpanel målad i vit och grå oljefärg samt tak av skivtäckt gråmålad plåt.

Mitt emot kyrkan, norr om vägen, ligger ett bostadshus från 1850-talet med en källarbod från 1700-talet.

Ett stycke öster om kyrkan ligger det f d ålderdomshemmet från 1932. Byggnaden som numera utgör privatbostad är väl bevarad med drag av 1920-talsklassicism.

Kyrkan som i sina äldsta delar lär vara medeltida erhöll sitt nuvarande nyklassicistiska utseende vid okänd tidpunkt i början av 1800-talet.

Teckning av kyrkan från sydväst 1895 av Ernst Wennerblad. Söder om kyrkan står tvillingstenen från 1750-talet och ett av smideskorsen från 1700-talet fortfarande kvar vid sina gravplatser. ATA.

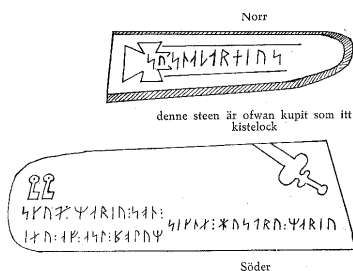

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården har i likhet med kyrkan sitt ursprung i medeltiden. Vid en fornminnesinventering 1689 fanns två runstenar på kyrkogården placerade "mitt för predikstolens fönster sunnan kyrckian" (se avbildning till höger). Dessa utgör sannolikt delar av ett tidig-medeltida gravmonument, en s k Eskilstunakista. Med ledning av dessa bör kyrkan och kyrkogårdens tillkomst skett redan under sent 1000-tal eller tidigt 1100-tal. Redan vid lantmätaren Jonas Allvins besök 1857 var runstenarna borta men den större har senare återfunnits och ingår numera i Nordiska museets samlingar.

Enligt traditionen skulle kyrkogården under digerdöden på 1350-talet blivit otillräcklig, varför en pestkyrkogård anlagts vid Gussjöns norra strand.

En ny stiglucka i timmer med torn och spira byggdes 1693. Denna uppges 1795 ha rödfärgats. Kyrkogården var på 1700-talet

Dessa båda stenar, troligen gavelstenar till en tidig-medeltida eskilstunakista, påträffades strax söder om kyrkan 1689. Ena stenen har ett stavkoret inristat samt bönen "Gud Mariu : som signae asl bodum" och den andra ett svärd och två nycklar samt bönen "Ave Maria gracia plena dominus tekum benedikta tu mulieribus".

Storskifteskarta över Öreryd 1821. Kyrkogården var liten till sin utbredning och hade ett porthus i nordväst. Lantmäteristyrelsens arkiv.

inhägnad med en kyrkogårdsbalk i trä. I sockenstämmoprotokoll omtalas 1732 att ”*kyrkogården måste väl stängas av med upphygget virke*” och behovet av underhåll på balken återkommer i protokollen senare under 1700-talet. Vid mitten av 1800-talet uppges hägnaden bestå av ett rödtjärat trästaket.

Redan på 1820-talet började de nya kontinentala kyrkogårdsidealerna sätta sina spår i Öreryd. År 1825 ansågs kyrkogården vara ”*kal och alldeles utan träd*” varför sockenmännen föreslog att träd skulle planteras innanför kyrkobalken. Planteringen ska ha inletts på 1820-talet och sedan fullföljts 1835 och 1843 av Sven Jönsson i Landbogården.

Kyrkogården utvidgades 1834 åt norr mot landsvägen på mark som upplåtits av Klockaregården. År 1838 ersattes stigluckan med ny port med grindar. År 1851 revs trästaket och ersattes med stenmur, där sträckningen ut mot landsvägen anlades först. Några år senare, 1858 försågs porten med sina nuvarande smidesgrindar, vilka skänktes av fideikommissarien vid Nissafors bruk. Stenen till grindstolparna hämtades från Åsa.

Utifrån teckningar av kyrkogården från 1887 och 1895 hade den då alltså karaktären av en ordnad äng med ett litet fåtal spridda gravvårdar. År 1896 utvidgades kyrkogården åt öster på mark som skänktes av Klockaregården. I samband med utvidgningen skedde sannolikt en omläggning där gravarna ordnades i raka rader. Samtidigt anlades grusade gångar från porten till kyrkans entré samt runt kyrkan.

Kyrkogården utvidgades 1926 med en ny stor del åt öster. Enligt förslag av S W Johansson avsågs utvidgningen att delas in i sex nord-sydliga rätvinkliga kvarter samt med en rad familjegravar längst i öster mot ringmuren. En trädkrans av lönnar planterades i den nya

Foto från 1923 som visar att flertalet gravar vid denna tid enbart hade gravkulle med marktäckande växt. Det tidiga 1900-talets uppresta stenvårdar är fåtaliga.

Flygfoto från 1935. Kyrkogården hade nu bredare grusgångar i den äldre delen och en indelning i långsmala rätvinkliga kvarter inom den nya kyrkogårdens norra hälft. Flertalet gravar hade grusbädd och häckomgång vid denna tidpunkt. AB Flygtrafik, JLM.

Flygfoto över kyrkogården 1961. Flertalet av de äldre grusgravarnas bäddar hade nu lagts igen. Några nyare familjegravar med grusbädd fanns ännu kvar. Den nya kyrkogårdens södra hälft har ännu inte indelats i kvarter. AB Flygtrafik, JLM.

delen mot norr och öster. Den gamla trädkransens östra sträckning fick stå kvar fram till slutet av 1950-talet, då den nya växt till sig.

Redan i slutet av 1950-talet hade flertalet av de äldsta grusgravarna lagts igen. Senare familjegravar med grusbädd och stenram fanns alltså kvar i synnerhet på den nya kyrkogården.

En trädvårdsplan upprättas för kyrkogården 2004. I denna föreslås att trädkransen söder ska kompletteras genom nyplantering av pelaralm samt att luckan i sträckningen mot norr ska kompletteras med lind.

År 2011 anlades en askgravplats intill södra kyrkogårdsmuren i kvarter 2.

Händelsehistorik

Tidig medeltid

Kyrkogården anläggs.

1693

Ny stiglucka uppförs vid ingången i nordost. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1825–1830

Plantering av trädkrans påbörjas som sedan fullföljs 1835 och 1843. (*En bok om Öreryd*)

1834

Utvidgning av kyrkogården åt norr. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1838

Stiglucka ersätts med grind. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1851

Inhägnad med trästaket ersätts med stenmur. (*En bok om Öreryd*)

1896

Utvidgning åt öster samt trolig omläggning. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1926

Utvidgning åt öster enligt förslag av S W Johansson. (Öreryds kyrkoarkiv, VaLa.

2011

Askgravlund anläggs. (JLST, JLM)

Kyrkogården ligger på en utfylld terrassering, belägen något lägre än den gamla landsvägens nivå.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården som ligger på en terrassering söder om den gamla landsvägen har en rektangulär plan. I söder sluttar terrängen och här är ringmuren anlagd som stödmur. Kyrkogårdens sydvästra hörn har en rundad sträckning, vilket utgör en rest från det äldsta skedet som troligen följde topografin på platsen. Landsvägen ligger något högre än kyrkogården och eftersom vägen stiger åt öster har muren hamnat under marknivån längst i öster.

Den äldsta kyrkogården motsvarar området nästmast omkring kyrkan. Denna del har en museal karaktär med glest placerade nästan uteslutande äldre gravvårdar. Sin största utbredning har kyrkogården åt öster, med utvidgningarna 1896 och 1926. Denna del utgörs av rätvinkliga gräskvarter med gravvårdar i enkla nord-sydliga gravrader.

Kyrkogården har sin huvudsakliga utbredning öster om kyrkan, med rätvinkliga gräskvarter och nordsydliga gravrader.

Den praktfulla smidesgrinden är tillverkad vid Nissafors järnbruk av en smed vid namn Bogren och är insattes 1858.

I ringmurens norra sträckning syns kyrkogårdens olika årsringar tydligt. I väster den äldsta delen av fältsten, i mitten 1896 års utvidgning med något större stenblock samt i öster muren av råkilade kvaderblock från 1926.

Trädkransen innanför norra ringmuren består av lönnar, närmast står två träd som troligen är från 1890-talet.

Vid det rundande sydvästra hörnet på den gamla kyrkogården ligger ett sentida redskapsskjul. Detta har medvetet dolts med buskar av idegran.

Omgärdning

Kring den äldsta kyrkogården finns en kraftig ringmur av flata fältstenar lagda i kallmur. Denna består av grå eller röd gnejs och dess krön är rikligt beväxt med mossor och ormbunke. I höjd med kyrkans östra gavel finns en skarv i muren och i partiet öster därom motsvarar 1896-års utvidgning. Här är muren omlagd och den består av större fältstensblock av gnejs. Kring den nya delen från 1926 löper en ringmur som i vissa partier består av större fältstensblock och i andra av stora kvadrar av grå råkilad granit. Mot sluttningen i söder utgör muren enbart stödmur under kyrkogårdens marknivå.

Ingångar

Vid huvudingången mot vägen i nordväst finns en smidesgrind som är rikt dekorerad med sirliga järnband och svängt krön. Grinden bär stämpeln NS och är tillverkad 1858 vid det närbelägna Nissafors järnbruk. Grindstolparna är av handhuggen gnejs.

Vegetation

Innanför muren finns delar av äldre trädkrans av lönn. Denna har troligen planterats dels 1896, dels på 1930-talet. Några träd står utanför ringmuren inne på Klockaregårdens tomt. Flertalet av lönnarna bär spår av tidigare hamling. Norr om kyrkan har en föryngring gjorts på 2000-talet med två lindar.

Längs hela den södra sträckningen, där trädkrans saknas finns en tuktad ligusterhäck.

I sydvästra hörnet finns en större buskage av idegran som tillkommit i senare tid för att dölja ett redskapsskjul. Utanför muren vid samma hörn finns några äldre träd, däribland en asp och en alm samt en syrenbuske. Dessa tillhör sannolikt Klockaregårdens trädgård. Samma trädgård gränsar till kyrkogården i väster och bidrar till dess gröna inramning, bland annat en lönn och en äldre högvuxen syrenhäck.

Intill norra muren finns i den nyare östra delen en sentida rabatt med rhododendron. I kvarteret norr om kyrkan har ett olivträd nyligen planteras.

Gångsystem

Kyrkogården har kvar det system av grusgångar som lades ut 1896 och i samband med utvidgningen 1926. Detta består av en gång fram till kyrkans huvudentré samt en bred ringgång runt kyrkan. Dessutom finns rätvinkligt gångsystem i delen öster om kyrkan med en mittgång och en gång direkt innanför norra muren samt smala tvärgångar. Samtliga gångar har finkornigt naturgrus men var något ojämna vid inventeringen, efter en nyligen utförd grävning. De smala tvärgångarna har en sentida beläggning med sjöstensplattor.

Gravvårdstyper

Äldre gravvårdar från förindustriell tid är ovanligt rikt representerade på kyrkogården. Flertalet har varit skingrade men återförts till församlingen på 1900-talet och är numera uppställda i en museal samling väster om kyrkans huvudentré. Bland dessa återfinns två smideskors från 1730–40-talen av triangelformad typ som förekommer i sydvästligaste delen av Småland, samt en sk tvillingsten i sandsten från 1750-talet. Inom kyrkogårdens äldsta del finns även många gjutjärnskors från tidig industriell tid vilka står vid sina ursprungliga gravplatser. Kopplingen till traktens järnbruk är även påtaglig genom de äldre vårdarna som rests över hammarsmeder, bergsfogde och byggmästare som varit verksamma vid Nissafors järnbruk. Bland vårdarna från det tidiga 1900-talet dominerar uppresta typer i svart granit utformade efter de skiftande stilidealen vid tiden. Med bestämmelser om maximalhöjd får familjegravvårdarna omkring 1930 istället låga breda former. Många av dessa hade initialt grusbäddar med inramning av häckar eller av sten men dessa är numera konsekvent igenlagda och borttagna. Bruket med allmänna linjengravar verkar inte ha förekommit här utan istället verkar enbart köpegravar erbjudits. Dessutom saknade många av de enklare gravarna gravvård till långt in på 1900-talet.

Ett av de båda unika triangelformade gravkorsen från 1730- och 40-talen, typiska från järnbruksbygden i sydvästra Småland.

Uppställningen av museala gravvårdar väster om kyrkan. Här finns även en medeltida altarskiva och en sentida ljusbärare i smide uppställda.

Kvarter 3 norr om kyrkan har en ålderdomlig karaktär med några enstaka gravvårdar från tidig industriell tid.

Bland de många gjutjärnskorsen i den äldsta delen finns detta kors rikt dekorerat med växtsligor och med historiserande drag. Rest 1890 över Mårten Cedergren tidigare byggmästare vid Nissafors bruk.

Den Alménska graven med sin förnäma placering intill huvudingången. Den ståndsmässiga grusgraven är betydelsefull för karaktären i denna del.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter 3 och 6 söder, väster och norr om kyrkan

Allmän karaktär

Området motsvarar den gamla kyrkogårdens utbredning efter dess utvidgning 1834. Denna upptas av ett mindre kvarter norr om kyrkan samt ett sammanhängande gräskvarter i väster och söder. I synnerhet området närmast huvudingången, norr och väster om kyrkan, har en tydlig museal karaktär med många äldre värdefulla gravvårdar och har, med några få undantag, fredats från sentida gravsättningar. Den storslagna Alménska graven dominerar intrycket i anslutning till huvudingången. Det stora kvarteret söder om kyrkan har till stora delar ännu inte tagits i bruk. Ett fåtal nord-sydliga gravrader förekommer i den östligaste delen samt mot ringmuren i väster.

Kvarteret söder om kyrkan har endast tagits i bruk i den östligaste delen.

Gravvårdstyper

Inom området finns en museal samling med kyrkogårdens äldsta gravvårdar uppställd väster om kyrkan. Den äldsta bland dessa utgör en gravhäll i gnejs från sent 1600-tal över en tidigare gästgivare Torstensson. Dessutom finns fyra handsmidda kors, varav två rikt ornamenterade som är från 1700-talet (se även sidan 19). De båda andra är släta bandjärns kors, båda från 1800-talets mitt och över hammarsmeder vid Nissafors bruk. Därutöver finns en tvillingsten från 1750-talet och ett fragment av ytterligare en sådan i samlingen. Ett par av vårdarna saknar både huggen form och synlig inskription varför det i nuläget är oklart om dessa verkligen utgör gravvårdar.

Den äldsta gravvården på ursprunglig plats är en kalkstensvård i nyantik stil rest 1830 över hustrun till bergsfogden Gustaf Strömbom vid Nissafors bruk (ÖRE 6 12). Vården som står i kvarteret norr om kyrkan har en avvikande orientering vänd mot kyrkan.

I den ryggade gravraden söder om kyrkan finns utslutande gravsatta från Ulvestorps by. Möjligen kan detta utgöra en rest av ett äldre bruk med gravsättning enligt grifteplan.

Ett fåtal familje- och enskilda gravar från omkring 1930 längs västra ringmuren.

Området norr om kyrkan ska ha utvidgats 1834. Trots detta finns här graven över Maria Friberg från 1830 (ÖRE 6 12). Vid sidan av den Alménska graven är detta den enda graven ända graven med sydlig orientering.

Med en framträdande placering intill huvudingången ligger den Alménska graven över fabrikören och innehavaren till Klockaregården Johan Gerhard Almén och hans familj. Grusgraven från 1880-talet har en monumental utformning med gjutjärnsstaket och fyra uppresta vårdar i svart granit/diabas, den mest storslagna är obelisk över fabrikören själv. Från samma tid är ett gjutjärnskorset i norra kvarteret rest över J G Alméns syster (ÖRE 6 32).

Bland de äldsta gravarna inom området finns ytterligare fyra gjutjärnskorset samtliga från 1890-talet. Av dessa finns två med identisk utformning tillverkade vid Häryds järnbruk söder om Gnosjö (ÖRE 3 17 och 22–23). Korset över byggmästaren Mårten Cedergren har en ovanligt påkostad utformning och bör vara gjutet på Nissafors bruk där han var verksam.

Merparten av gravvårdarna i områdets östra delar är typiska från 1910- och 20-talen, nämligen uppresta former i svart granit med drag av jugend, nationalromantik eller nyklassicism. Dessa gravar har tidigare haft grusbäddar och häckramar.

Bland vårdar med titlar inom området förekommer flera hemmansägare, kyrkvård, soldaten, inspektorn, byggmästaren, fabrikören och trävaruhandlaren.

Kulturbildhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteren strax innanför kyrkogårdens huvudentré, norr och väster om kyrkan har bevarat en äldre karaktär med flera gravar från 1800-talet, före omläggningen 1896. Dessa har samtliga fått en framträdande placering invid entrén och utgör praktfulla exempel på gravvårdskonstens tidiga skeden. Tillsammans med den bevarade strukturen med rätvinkligt gräskvarter som fredats från sentida gravar är karaktären enligt 1800-talets kyrkogårdsideal väl bevarad. I synnerhet den Alménska graven direkt väster om entrén bidrar till denna karaktär som storslagen grusgrav från 1880-talet. Inslaget att järnvårdar (och järnstaket) är en direkt återspeglning av att socken befinner sig i och i närheten av Mo och Västbo häraders järnbruksbygder där även det inom socknen belägna Nissafors bruk haft en avgörande betydelse. Ett flertal gravar är även över tidigare verksamma smeder, fogdar och byggmästare vid bruket.

Inom den museala uppställning väster om kyrkan finns en rad helt unika och ytterst värdefulla gravvårdar från perioden 1680–1861. Dessa som både utgör smidesvårdar och i handhuggen sten är alla lokalt tillverkade och utgör oersättliga exempel på gravvårdskonsten i bygden under förindustriell tid.

Flera gravar över personer av lokalhistorisk betydelse förekommer inom det norra kvarteret och den museala uppställningen, utöver graven över fabrikör Johan Gerhard Almén så förtjänar även fragmentet av vård över gästgivaren Petter Kjölleström och gjutjärnskorset över byggmästaren vid Nissafors bruk Mårten Cedergren att lyftas fram. Den sistnämnda naturromantiska vårderna

håller även en ovanligt hög konstnärlig kvalitet.

I kvarteret söder om kyrkan, som till stora delar ännu inte tagits i bruk finns en dubbel gravrad i den östra delen med nästa uteslutande gravsatt från byn Ulvestorp. Detta utgör en ovanlig företeelse som möjligen kan utgöra en kvarleva från före 1890-talet då begravingar skede enligt en grifteplan där varje by hade ett särskilt avsatt område inom kyrkogården.

Flera av de uppresta gravvårdarna i de östra delarna av kvarter 3 och 6 bidrar till karaktären av sekelskifteskvarter tillsammans med vissa samtida gravar i kvarter 2 och 5.

Söder om kyrkan finns två småskaliga vårdar över polska flyktingar. Dessa är intressanta som vittnesbörd över flyktinglägret som fanns i Öreryd under och strax efter andra världskriget.

Kvarter 2 och 5 öster om kyrkan

Allmän karaktär

De båda kvarteren direkt öster om kyrkan tillkom vid utvidgningen av kyrkogården 1896. Kvarteren är rätvinkliga, likvärdiga i storlek och har östligt riktade gravar i enkla gravrader inom gräsmatta. Huvudintrycket påverkas av ett blandat gravbestånd från 1900-talet, men där ett stort antal vårdar från 1900-talets tre första decennier dominerar i den västra delen. Den östra hälften upptas av familjegravvårdar från efterkrigstiden. Inledningsvis var merparten av gravarna försedda med grusbäddar med vintergröna gravkullar och häckramar. Dessa har konsekvent tagits bort under 1900-talets senare hälft.

Gravvårdstyper

I raderna närmast kyrkan och mot mittgången finns ett stort antal uppresta gravvårdar, typiska statusmarkörer från det tidiga 1900-talet. Den äldsta vården är från 1904 men tyngdpunkten ligger på 1910-talet och för tiden typiska obelisker, naturstensblock eller

I kvarter 2 och 5 finns flera uppresta vårdar från 1910-talet.

Kvarteret har ett uppblandat bestånd av vårdar men med en övervikt av det tidiga 1900-talets uppresta typer i västra delen ut mot grusgångarna.

En av de uppresta vårdarna i kvarter 2 är denna påkostade vård i nationalromantisk stil.

Askgravlunden från 2011 i södra delen av kvarter 2.

vinkelbrutna vårdar i svart granit. Bland gravarna från 1910-talet återfinns även några mer småskaliga vårdar som i samtliga fall rests vid enskilda gravar. I den östra hälften dominerar efterkrigstidens typer med avskalade modernistiska drag och i allmänhet låga och breda former. Dessa varierar mer vad gäller stenmaterial där både svart, ljusgrå och röd granit förekommer. Flertalet vårdar med en mer påkostad utformning påträffas bland dessa, i synnerhet gravarna närmast mittgången.

Inom kvarteren förekommer många titlar med koppling till allmogen, däribland nämndeman, hemmansägare, kyrkovård och landtbrukare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

De båda kvarteren 2 och 5 var de som i huvudsak togs i anspråk efter kyrkogårdens omläggning 1896. Dessa har formats av att gravsättningen skett successivt från väster till öster under perioden 1900 fram till 1960. Trots en inblandning av senare gravar finns en tydlig urskiljbar karaktär av från tidiga 1900-talet i den västra delen närmast kyrkan. Karaktärskapande är de bevarade vårdarna med sina uppresta anspråksfulla former samt strukturen där de mest framträdande gravarna placerats närmast grusgångarna och kyrkan. Förekomsten av enskilda gravar med mer anspråkslösa vårdar inblandat mellan familjegravarna är intressant och visar att bruket med allmänna linjen inte funnits på kyrkogården.

Bland de efterkrigstida gravarna i den östra delen finns några vårdar med mer påkostad utformning i anslutning till mittgången.

En grav över en norrman som vistats vid flyktinglägren i Öreryd under andra världskriget är av samhällshistoriskt intresse (ÖRE 2 4

Kvarter 1 och 4 nya kyrkogården i öster

Allmän karaktär

Kvarteren motsvarar utvidgningen av kyrkogården i öster 1926, med typiska smala rätvinkliga gräskvarter med dubbla gravrader, på ömse sidor om mittgången. Området längs östra ringmuren har uteslutande familjegravar. Endast den norra hälften, kvarter 4, har tagits i anspråk med avsedd kvartersindelning medan den södra hälften, kvarter 1, utgör ett stort gräskvarter med endast ett fåtal gravrader. Kvarteren har en tydlig mellan- och efterkrigstida karaktär.

Gravvårdstyper

De äldsta gravarna återfinns i den mittersta sektionen av kvarter 4 med nästan uteslutande vårdar från 1930-talet. Dessa är relativt likformade, typiska låga vårdar i polerad svart granit med stramt klassiserande drag och ger ett homogent intryck. En obelisk från 1929 avviker från karaktären och markerar slutskedet innan folkhemstidens mer lågmälda ideal inträder (ÖRE 4 84–85). Övriga sektioner har övervägande gravvårdar från 1940-talet och framåt.

Nya kyrkogården i den östra delen har en efterkrigstida karaktär. Den södra hälften som togs i anspråk i senare tid saknar indelning med tvärgångar och är långt ifrån fullbelagd.

I den norra delens mittersta sektion finns en samlad grupp 30-talsvårdar som ger ett homogent intryck.

Området längs östra ringmuren upptas av familjegravar från mellan- och efterkrigstiden, varav flera med en påkostad utformning.

Hjulkoret över Wilhelm Johansson-Hudner, komminister i Stengårdshults pastorat 1926–1935, utgör ett framstående exempel på 1930-talets funktionalistiska gravkonst med historiserande drag.

Inom den norra delen finns en övervägande del relativt ordinära gravvårdar. Titlar avslöjar att några av de gravsatta utgjort hantverkare såsom smedmästare, skräddaremästare och byggmästare. Även socknens sista torpare, Theodor Josefsson, har sin gravplats inom denna del (ÖRE 5 49–50).

Längs ringmuren i öster finns uteslutande familjegravvårdar med en tyngdpunkt på perioden 1930–1960. Dessa har samtliga haft tillhörande grusbäddar och stenramar, ofta med en helhetsgestaltning. Efter att samtliga grusbäddar slopats ger flera av dem numera ett något stympat intryck. Bland familjegravarna finns ett flertal med en påkostad gestaltning, bland annat graven över komministern Wilhelm Hudner, ett hjulkors i vit carraramarmor med förgylld text.

Bland familjegravarna längs östra ringmuren finns utöver titeln komminister även nämndemannen, skogsvaktare och flertalet hemmansägare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området som motsvarar den nya kyrkogården från 1926 har idag en tydlig mellan- och efterkrigstida karaktär, med låga breda gravvårdar i rytmiskt placerade rader i gräsmatta. Denna typ är idag väl representerad och vanligt förekommande på svenska kyrkogårdar.

Ett visst kulturhistoriskt värde finns i sektionerna med samlade vårdar av homogen karaktär, från 30- och 40-talen, i norra kvarteret och längsmed östra ringmuren. Även strukturen med mer ordinära gravar inom norra kvarteret och mer påkostade familjegravar längs östra ringmuren är intressant som en återspeglning av samhällsstrukturen under mellan- och efterkrigstiden. Detta återspeglas även i några av vårdarna med titlar.

Därutöver har några enskilda vårdar ett kulturhistoriskt värde utifrån sin påkostade utformning, där graven över komminister Wilhelm Hudner utmärker sig med sin höga konstnärliga kvalitet (ÖRE 1 17–18).

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Öreryds kyrkogård har ett tidigmedeltida ursprung. Förekomsten av ett tidigt kristet gravmonument, en så kallad Eskilstunakista, indikerar en tillkomst under kristnandets inledande skede omkring 1100. Liknande har endast påträffats vid ett fåtal andra medeltida kyrkor i landet samtliga med en koppling till en maktelit vid tiden. Monumentet består av tre hällar med ristningar, varav en numera är uppställd i vapenhuset, en ingår i Nordiska museets samlingar och en är förkommen.

Från kyrkogårdens äldre skede på 1600- och 1700-talet finns fyra vårdar och ett fragment tillvaratagna i en museal uppställ-

ning väster om kyrkans entré. Dessa som fram till omläggningen 1896 stått vid sina gravplatser utgör samtliga sällsynta exempel på gravkonsten i bygden under förindustriell tid. Bland annat finns två smideskors från 1730- och 40-talen, av den triangelformade typ som påträffas inom järnbruksbygderna i Smålands sydvästra delar. Dessutom finns en rikt skulpterad sk tvillingsten från 1750-talet samt ett fragment av en motsvarande från 1773, vilka utgör exempel på en lokal gravvårdstyp som bland annat återfinns på Valdshults och Åsenhöga gamla kyrkogårdar.

Den äldsta kyrkogården omkring kyrkan har idag en museal karaktär, i synnerhet i anslutning till huvudentrén och i kvarteret norr om kyrkan. Denna har frånsett ett fåtal gravrader i den östra delen undantagits från begravingar efter utvidgningen 1896. Denna del hämtar sina huvudsakliga drag från det tidiga 1800-talet enligt tidens nyklassicistiska kyrkogårdsideal. Trädkransen i lönn har sina rötter i en plantering som påbörjades redan på 1820-talet även om dagens trädkrans planterades på 1890- och 1930-talen. Området norr om kyrkan togs i anspråk för begravingar redan direkt efter utvidgningen 1834. Kalkstensvården över hustrun till bergsfogden Gustaf Strömbom från 1830 norr om kyrkan vittnar både till sin utformning och med sin avvikande riktning vänd mot kyrkan, om en medvetenhet kring dåtidens nya kyrkogårdsideal. Utöver den praktfulla Alménska grusgraven från 1880, intill kyrkogårdens huvudentré med sin sydliga riktning, har de nya idealen inte fått något vidare gehör, utan samtliga övriga gravar följer äldre gravskick och tradition med östlig orientering (eller i ryggade rader), något som kan komma av en generell konservatism som funnits på landsbygden. Kyrkogårdsmuren i natursten som 1851 ersatte ett tidigare trästaket är liksom den praktfulla smidesgrinden från samma tid, båda tidstypiska komponenter. I de äldsta delarna är den rikliga förekomsten av gravvårdar i järn av stor betydelse och visar att vi befinner oss i en järnbruksbygd, där det närbelägna Nissaforsbruk haft en stor betydelse. Flera av järnvårdarna inom den äldsta delen är även resta över personer som varit verksamma vid järnbruket, däribland två smidda järnkors från 1800-talets mitt över hammarsmeder.

I kvarteret söder om kyrkan finns en dubbel gravrad med enbart gravsatta från byn Ulvestorp. Detta får ses som en ovanlig förekomst som kan ha sina rötter i det äldre gravskick, där gravsättning skedde utifrån en grifteplan och varje by hade ett särskilt utpekad område på kyrkogården.

Kyrkogårdens huvudsakliga del ligger öster om kyrkan och denna har tillkommit genom två utvidgningar, år 1896 respektive 1926. I denna finns en symmetrisk plan med grusgångar och rätvinkliga gräskvarter kring en öst-västlig mittgång. Planen är i princip oförändrad, även med bibehållna tvärgångar vilket numera börjar bli ovanligt inom länet. Några tvärgångarna har dock aldrig anlagts i

det sydöstra kvarteret (kvarter 1) vilket bidrar till en oregelbundenhet i planstrukturen. Dessutom har tvärgångar belagts med sentida betongplattor vilket ger en avvikande karaktär. I ringmuren går de olika årsringarna, då kyrkogården utvidgats, tydligt att avläsa genom att skillnader i utförandet. Dagens trädkrans saknas helt längs den södra sträckningen. En komplettering längs denna sträckning vore önskvärd men måste i så fall placeras utanför muren och den häck som löper längs denna. Enligt trädvårdsplanen föreslås en plantering av pelaralmar, något som kan härledas till ett förslag från 1930-talen som möjligen kan ha realiserats. Några enstaka almar kan ha funnits under en period på 1900-talet.

Karaktären på den östra delen av kyrkogården är överlag mellan- och efterkrigstida med låga breda modernistiska vårdar inom gräskvarter. I de båda kvarteren närmast kyrkan i väster finns dock antal gravvårdar från förra sekelskiftet. Flertalet av dessa utgör uppresta statusmarkörer och har samtliga erhållit framträdande placering invid grusgångarna. I kontrast till dessa står några få småskaliga och oansenliga vårdar från samma tid, samtliga vid enskilda gravar. Något särskilt område för allmänna gravar verkar inte ha funnits, vilket annars varit ett allmänt bruk på länets kyrkogårdar, åtminstone i de östra delarna. En tydligare social skiktning eller struktur kan istället urskiljas inom utvidgningen från 1926 längst i öster, där vårdar med en mer ordinär utformning finns inom de långsmala kvarteren medan mer påkostade familjegravar placerats utmed ringmuren. Denna skiktning avspeglas även i vårdarnas titlar, där ett flertal hantverkare förekommer i kvarterets centrala delar och titlar som komminister, nämndeman och hemmansägare finns bland familjegravarna utmed ringmuren.

Utöver de karaktärsskapande vårdarna i den västra delen och den nyssnämnda sociala strukturen i den östra, så ligger det kulturhistoriska värdet främst hos vissa enskilda gravvårdar. Bland vårdarna med utmärkande konstnärlig utformning förtjänar hjulkorset i carraramarmor över komminister Wilhelm Hudner att lyftas fram. Vårdar med titlar som har koppling till järnhanteringen och frikyrkorörelsen är av särskilt intresse med tanke på dess historiska betydelse i socknen.

En unik händelse som förknippas med Öreryd är de flyktingläger som inrättades på orten under och strax efter andra världskriget. Ett fåtal gravar över tidigare polska och norska flyktingar finns på kyrkogården och dessa har ett samhällshistoriskt värde.

Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården

- Ringmuren, smidesgrinden, trädkransen och systemet av grusgångarna är väsentliga delar av kyrkogårdens utformning. Att bibehålla och komplettera systemet av tvärgångar i den östligaste delen skulle förstärka karaktären. Nyplantering av trädkransen i den södra sträckningen kan övervägas.

- Att kvarteren norr och väster om kyrkan har en museal karaktär. I denna bör äldre gravar bevaras på ursprunglig plats. Området bör fredas från vidare gravsättning.
- Att gravvårdar av järn och den Alméniska gravens järnstaket be-
rättar, vid sidan av vissa enskilda gravar, om järnhanteringens
betydelse i socknen.
- Nytilskott inom de östra delarna av kvarter 3 och 6 samt de västra
delarna av kvarter 2 och 5 bör anpassas efter befintliga vårdar,
med uppresta former i svart granit.
- Äldre vårdar från förindustriell tid som tagits ur bruk och flyttats
bör, i de flesta fall, föras upp på kyrkans inventarieförteckning.
- Vårdar äldre än 1940 eller vårdar med titel bör bevaras på plats
enligt urvalet i inventeringen.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2020-011
 Beställare:..... Gislaveds pastorat
 Inventering och rapportansvarig:..... Margareta Olsson
 Rapportgranskning:..... Anders Franzén
 Län:..... Jönköpings län
 Kommun: Gislaveds kommun
 Socken:..... Öreryds socken
 Fastighetsbeteckning:..... Öreryds 12:1
 Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Öreryds kyrkogård

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Öreryds kyrkogård

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv.

Handlingar som rör Öreryds kyrkogård. (JLST)

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Öreryds socken, Öreryd nr 1–4. Akt:
 Storskifteskarta. Upprättad av J Allvin 1821.

Tryckta källor och litteratur

Aasrud, Christian. 1982. *Smidda gravkors -En studie i folklig formbild-
 ning*. Vänersborg.

Bengtsson, Rune & Bucht, Eivor (red.). 1992. *Kyrkogårdens gröna kul-
 turarv*. Alnarp.

- Hansson, Hans-Erik, Bielawski, Jarema & Jönsson, Karna. 2002. *Vård av gravstenar*. Stockholm.
- Jonsson, Magdalena (red.). 2009. *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*. Växjö.
- Schönbäck, Hedvig. 2008. *De svenska städernas begravningsplatser 1770–1830: arkitektur, sanitet och det sociala rummet*. Diss. Uppsala.
- Svala, Catharina. 2010. *Kyrkogårdsmuren: kultur och konstruktion*. Alnarp.
- Theorell, Anita, Wästberg, Per & Hammarskiöld, Hans. 2001. *Minnets stigar: en resa bland svenska kyrkogårdar*. Stockholm.
- Westerdahl, Maria. 1996. *Den svenska skogskyrkogården: en bild från norr till söder*. Alnarp.
- Gullbrandsson, Robin. 2007. *Sandviks kyrkogård, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Sandviks socken i Gislaveds kommun. Jönköpings län, Växjö stift*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:111
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Gislaveds kommun*. Jönköpings läns museum 1981.
- Ny Smålandsbeskrifning*. Växjö 1914.
- Persson, Einar. 1952. *Stengårdshults pastorats kyrkor*. Motala.
- Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland*. Karlskrona 1770.
- Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala 2003.
- Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV*. Stockholm 1931.
- Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län IV*. Uddevalla 1957.
- Öreryds hembygdsförening. 1985. *En bok om Öreryd*. Gislaved.

Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelse inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Urvalet bör också spegla de breda folklagrens gravskick. Om det finns sammanhållna gravkvarter med gravar som ingår i allmänna linjen eller påkostade köpegravar kan dessa olika typer av områden vara viktiga att bevara.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist för de begrävda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Med ledning av texten kan man även få veta mer om den demografiska sammansättningen och vilka näringar som präglar trakten. Ibland finns också citat eller referenser med anknytning till Bibeln, psalmboken eller en sångbok inom väckelserörelsen. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällshistoriskt värde har ofta gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkat den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras i synnerhet då de ingår i kyrkogårdar med en sammanhållen gestaltning av hög kvalitet.

Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, staket, växtlighet osv. Vålhallna grusgravar där grusbäddar och hägnad inte tagits bort börjar bli allt mer ovanliga och det finns ofta särskild anledning att bevara dessa.

Klass 1

Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar. Däremot kan de gärna kompletteras med nya namn i samma typsnitt om man inte väljer att tillföra en kompletterande, mindre sten.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändring, men det kan vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, eller att i undantagsfall flytta vården om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Gravkarta över Öreryds kyrkogård med de kulturhistoriskt värdefulla gravarna markerade i rött.

Kvarter 3 och 6 söder, väster och norr om kyrkan

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
Ur bruk (Sacer inv 1)	Smideskors av bandjärn med rundade ändar. Överst Nissafors järnbruks stämpel inristad: NF Korset var under perioden 1904–1954 deponerat till läns museet och uppställt vid Bäckaby kyrka i Jönköpings stadspark (detta gäller även de tre andra smideskorsen).	JONAS GRÖNBERG † 1861	Klass 1. Förindustriellt järnkors tillverkat och rest över smed vid Nissafors järnbruk, beläget i socknen. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 2)	Smidesvård med triangelform från 1744. Stammen av fyrkantsjärn som plattats till i övre delen och försetts med plåttratt vid foten. Kröndel med svarvad knopp på runt stag där det tidigare sannolikt suttit en vimpel. Triangelformat kors av bandjärn med hjärtformad nedre del. Dekor i formen av utstickande sirliga trådar på sidorna och på stammen. Inskription på de triangelformade banden.	G V N N E B E G K M A N F A 1713 D A 1744	Klass 1 Unikt utformat förindustriellt järnkors sannolikt tillverkat vid Nissafors järnbruk, beläget i socknen. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 3)	Smidesvård den triangel form. från 1738. Stammen av fyrkantsjärn som plattats till i den övre delen och med konisk plåt vid foten. Kröndel med två svarvade knoppar och rundat järn. Triangelformat bandjärn. Hål längs basen efter tidigare hängen troligen med lövform. Dekor med sirligt svängda trådar som delvis formats av själva järnet.	1655 1738 DN 25 MAJ M N 1 1 1 9 Å V	Klass 1 Unikt utformat förindustriellt järnkors sannolikt tillverkat vid Nissafors järnbruk, beläget i socknen. Finns med i kyrkans inventarieförteckning	

Ur bruk (Sacer in 4)	Smideskors av bandjärn med rundade ändar. Överst Nissafors järnbruks stämpel inristad: NF	A. IOSEPH SCHIULTZ DÖD 1845 XIII III	Klass 1. Förindustriellt järnkors tillverkat och rest över smed vid Nissafors järnbruk, beläget i socknen. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 5)	Stor kvadratisk tunn häll av ljusgrå gnejs. Ena nedre hörnet avbrutet. Inskription kraftigt nedbruten och i princip otydbar. Gravhäll över gästgivaren Johannes Torstensson och hans hustru Maria som ägde Öreryds Västergård i slutet av 1600-talet. Har under en period legat som trappsten på Klockaregården och återfördes till kyrkogården 1984.	CHRISTUS (enligt avskrift i boken <i>Stengårdshults pastorats kyrkor</i> : CHRITUS I(TTA VICTORIA MERS JOHANNES TORSTENSSON MARIA JONSDOTTER)	Klass 1. Äldre förindustriell handhuggen stenvård. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 6)	Fragment av tvillingsten av sandsten från 1773. Mindre rektangulär del med inskription huggen i relief samt innefattad av kantram. Gravvård över gästgivaren Petter Kjöllerström död 1773 och hans hustru Elisabeth Fischer.	Oläslig. (enligt avskrift i boken <i>Stengårdshults pastorats kyrkor</i> : TTER ELISA ÖLLÖS HFICH ÖM FÖD FÖDD 168)OSALI G LASET	Klass 1. Fragment av äldre förindustriell handhuggen stenvård. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. Petter Kjöllerström var välkänd gästgivare i Öreryd under 1700-talet. Finns med i kyrkans inventarieförteckning	

Ur bruk (Sacer inv 7)	Tvillingsten i handhuggen sandsten med dubbla utskjutande krön, rundbågiga med kronor överst. Inskription huggen i relief samt med inramade fält. Varje krön med IHS emblem. Från 1750-talet. Vård över Per Andersson och Sara Arvidsdotter från Ulvestorp, 1750-tal.	HÄR VNDER HVILAR SA LIG HOS GUD H : PER : ANS SARA ARFDO IR : J ÖLFSTOR P ANO : 17	Klass 1. Äldre förindustriell handhuggen stenvård. Exempel på lokal gravvårdskonst. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 8)	Mindre sandstensvård. Oklart om detta utgör en gravvård. Inskription i så fall otydbar.	Otydbar	Det bör klarläggas om detta är en äldre gravvård. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk (Sacer inv 9)	Mindre vård i handhuggen ljus gnejs.	Otydbar	Det bör klarläggas om detta är en äldre gravvård. Finns med i kyrkans inventarieförteckning.	
ÖRE 3 03-04	Låg vård i polerad svart granit med svängt krön. Eldfat på pilastrar med samt gryningsmotiv. Förgylld inskription.	HEMMANSÄGARE SIGFRID SVENNINGSSON *1878 †1951 OTTILIA SVENNINGSSON *1878 †1918 MÅRTENSTORP ALICE *1910 †1910	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	

ÖRE 3 14	Småskalig vinkelbruten vård i grovhuggen och polerad svart granit med kors/kransmotiv.	JOHN DELIN Bjersved *1906 †1918	Klass 2. Småskalig tidstypisk vård vid barngrav.	
ÖRE 3 15-16	Modernistisk vård i svart finslipad och polerad granit.	Soldaten Anders Johan Löw *1851 †1940 Hans maka Kristina *1847 †1920 Öreryd Sv. Ps. 336	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
ÖRE 3 17	Gjutjärnskors slätt med upphöjd kant Profilerad sockel numera under gräsmatta. I behov av målaning Av samma modell som järnkors på grav ÖRE 3 22-23, med tillverkarstämpel från Häryds järnbruk.	Hemmansegaren SVENNING MÅRTENSSON. fr. Ulfvestorp *1818 †1892 Ps. 68.26. <i>Baksida:</i> Lofvad vare Herren dag från dag. Han bär våra bördor, Gud är vår hjälp. Sela.	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i trakten med titel. Vård inom område från med flera gravar från Ulfvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravingarn enligt grifteplan.	
ÖRE 3 18	Vinkelbruten vård i svart finslipad och polerad granit. Korsmotiv. Förgylld text.	Inspektorn Oscar Mårtensson Fr. Ulfestorp *1871 †1919 Matt. 5:8.	Klass 1. Tidstypisk vård med titel. Vård inom område från med flera gravar från Ulfvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravingarn enligt grifteplan.	

ÖRE 3 19–20	Rundbågig vård i finslipad och polerad svart granit. Motiv med stjärna infattad i båge.	Kyrkovärden Joh. Magnusson Ulvestorp 1838 – 1922 Hans maka KAROLINA 1844 -1922 Uppb. 21:4.	Klass 1. Tidstypisk vård med titel med koppling till församlingen. Vård inom område från med flera gravar från Ulvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravningarn enligt grifteplan.	
ÖRE 3 22–23	Gjutjärnskors slätt med upphöjd kant profilerad fot under gräsmatta. Tillverkat vid Häryds järnbruk enligt stämpel på baksida.	Här Hvila Tvilling Bröderna Karl Vilhelm och Johan August Sväningsson fr. Ulfvestorp Födde 1861 døde 1896 Sv.Ps.492:1-8. <i>Baksida:</i> Närmaste vänner reste värden.	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i trakten. Vård inom område från med flera gravar från Ulvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravningarn enligt grifteplan. Profilerad fot bör friläggas. I behov av målning,	
ÖRE 3 25	Gjutjärnskors med genombruten dekor med svängda järnband. Infälld medaljong för inskription vid korsmitt. IHS över basen. På basen ängel och tvinnat horn. Profilerad sockel under gräs.	Emilia SvenningsDtr fr. Ulfvestorp *1874 †1896 <i>Baksida:</i> Eho du är. Tänk på än- Dan så gör Du aldrig Illa.	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i trakten. Vård inom område från med flera gravar från Ulvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravningarn enligt grifteplan. Foten bör friläggas. I behov av målning	

ÖRE 3 26	Blockformad vård i svart granit med drag av wienerjugend. Polerad framsida inskriptionstavla omgärda at stiliserad blomranka.	S. PETTERSSON ULVESTORP *1838 †1914 H. H. JOHANNA *1837 †1907	Klass 1. Tidstypisk vård med framträdande placering nära kyrkans kor och grusgången. Vård inom område från med flera gravar från Ulvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravingarn enligt grifteplan.	
ÖRE 3 36	Småskalig liggare i svart granit med kantdekor.	S. † p. Ignacy Hundzel Rodacy	Klass 1. Grav över polsk flykting, av samhällshistoriskt intresse med koppling till flyktinglägren i Öreryd 1945-1946. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 3 37	Småskalig vinkelbruten vård i svart polerad och slipad granit. Gryningsmotiv.	S. † p. Mgr Antoni Wierzbowski Rodacy.	Klass 1. Grav över polsk flykting, av samhällshistoriskt intresse med koppling till flyktinglägren i Öreryd 1945-1946. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 3 38-39	Spetskrönt vård i svart granit med logerhuggen kant och morgonstjärna.	Hemmansägare Levin Sveningsson Ulfvestorp *1867 †1922 Hans maka Selma *1878 †1956 Joh. 3:16	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad konstnärlig utformning och titel. Vård inom område från med flera gravar från Ulvestorp vilket kan falla tillbaka på äldre sedvänja med begravingarn enligt grifteplan.	

ÖRE 3 118–119	Bred gavelvård i svart granit med svängt krön och flyglar med klot. Liggande häll i svart granit.	Trävaruhandl. Johan Åkerströms Familjegrav <i>Liggare:</i> HUSTRUN MARIA *1879 †1938	Klass 2. Tidstypisk vård vid ingenlagd grusgrav med titel.	
ÖRE 3 120	Småskalig vård i pikhuggen och polerad svart granit. Morgonstjärna och palmkvist som motiv.,	Carolina Johansson *1855 †1929	Klass 2. Tidstypisk vård.	
ÖRE 3 122-123	Gavelformad vård i röd finhuggen och polerad granit till tidigare grusgrav.	GUSTAF FÄLT *1896 †1979 Makan MARIA *1901† 1927 Makan ELISA *1907 †2008 MODERN KRISTINA *1861 †1949 SONEN KARL OLOF *1927 †1995	Klass 1. Tidstypisk vård till igenlagd grusgrav. Grav över person av lokalhistorisk betydelse. Gustaf Fält var kommunal ordf och ordförande i missionsförsamlingen. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 3 129–132	Almén ska graven. Grusgrav med rikt utformat gjutjärnsstaket och fyra gravvårdar i svart granit. Staket på hög sockel av pikhuggen ljus granit. Staketet av gjutjärn med nygotiskt spetsbågigt spjälverk krönt med svarvade knoppar. Stolpar med genombruten dekor och baser med änglar med tvinnade horn i relief. Längst åt öster storskalig obelisk i polerad svart diabas. två identiska vinkelbrutna vårdar i slipad och polerad svart granit. Mindre rundbågiig vård i grovhuggen och polerad svart granit.	<i>1:a vård från höger:</i> FABRIKÖREN JOHAN GERHARD ALMÉN *1813 †1893 <i>2:a vård från höger:</i> CHRISTINA ALMÉN *1795 +1880 SV. PS.482 <i>3:a vård från höger:</i> Fru MIMMI ALMÉN *1843 +1929 <i>4:a vård från höger:</i> ANDERS JOSEF ARVIDSSON *1830 -1865	Klass 1: Monumentalt utformad grusgrav från tidig industriell tid med framträdande placering. Grav över familj av lokalhistorisk betydelse. Johan Gerhard Almén var ägare till Klockaregården och drev garverirörelse samt hade flera viktiga positioner i lokalsamhället såsom ordförande i Stengårdshults pastorats Folkbank. Försedd med digital information (QR-kod).	

ÖRE 6 03-05	Vård av svart polerad granit med drag av nyklassicism. Volutformat krön och dekor med blomsterurna, draperi, kors och törnkrona..	Sv. Svensson Wästergården *1838 †1927 Hans maka Johanna *1849 †1927 Joh. 11.29 v. Sonen Rikard *1882 †1933	Klass 1. Tidstypisk och karaktärsskapande vård.	
ÖRE 6 8-9	Vård i svart granit, blockformad med polerad framsida. Motiv med kors och bladranka.	AUG BLOMNÉR 1855-1931 HANS MAKAS MATHILDA 1859-1922	Klass 1. Tidstypisk och karaktärsskapande vård. August Blomné var poststations- föreståndare.	
ÖRE 6 12	Äldre vård i finhuggen grå kalksten. Nyantik utformning, upprest form, krön försett med akroterioner. Vård med avvikande placering, vänd mot kyrkan.	STRÖMBOMS FÖRSTA ÄLSKADE MAKAS MARIA FRIBERG † 1830.	Klass 1. Sällsynt kalkstensvård av hög hantverksmässig kvalitet. Vård över familj av lokalhistorisk betydelsen. Maria Friberg var maka till Gustaf Strömbom, bergsfogde vid Nissafors bruk och donator till kyrkan. Försedd med digital information (QR-kod).	

ÖRE 6 35	Gjutjärnskors med treklöverformade armar och med genombrutet krön med stålsol och Guds allseende öga. Sirlig växtranka längs stammen i relief, även dekor på armarnas ändar.	Minne Öfver ANNA CHARLOTTE EKLUND. Född ALMÉN *1817 †1879. Sv.Ps.461. <i>Baksida: Sörjd och saknad af Make syskon en fosterdotter Och talrika vänner. Es.61:10.11.</i>	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid något järnbruk i trakten. Intressant exempel med dedikation. Av viss lokalhistorisk betydelse som syster till fabrikören Johan Gerhard Almén.	
ÖRE 6 36	Gjutjärnskors med naturromantisk utformning med vinkelbrutna ändar på armarna. Rik dekor med murgröna i relief på båda sidorna. Dubbel uthöjd kant. Utstående blomknoppar vid korsarmans möten. Står på profilerad fot och sockel av järn där sockeln möjligen varit ljusgrå initialt.	BYGGMÄSTAREN M. CEDERGREN *1812 †1890	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid något järnbruk i trakten. Hög konstnärlig kvalitet i utformningen. Titel. Grav över person av lokalhistorisk betydelse. Mårten Cedergren var byggmästare vid Nissafors bruk från 1840-talet.	

Kvarter 2 och 5 öster om kyrkan

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
ÖRE 2 4-6	Sentida vård i grå polerad granit.	Odd Nilsen *1924 +2011 *1927 +2013 Alabo	Klass 1. Grav över norsk flykting, av samhällshistoriskt intresse med dess koppling till flyktinglägren i Öreryd under krigstiden. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 2 4-6	Upprest vård i svart diabas med polerat ekbladsmotiv och gravvårdsmotiv. 1951.	Justus Sandqvist Familjegrav Rydet Sv. Ps. 484	Klass 2. Tidstypisk vård.	
ÖRE 2 15-16	Häll av vit marmor med profilerade kanter på bas av svart granit. Kopparbokstäver.	SALOMON JOHANSSON *1858 +1944 HUSTRUN PAULINA *1854 +1940 FAGERBERG	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
ÖRE 2 29-30	Modernistisk vård i röd granit.	KARL SVENNINGSSON *1853 +1903 HANS MAKÅ KLARA *1850 +1930 SONEN GUSTAV KARLSSON *1891 +1955 ALABO	Klass 2. Sentida vård över person av lokalhistorisk betydelse. Gustav Karlsson var kommunalnämndens ordf. Försedd med digital information (QR-kod).	

ÖRE 2 53-55	Mindre vinkelbruten vård i grovhuggen och polerad svart granit. Gravvårdsmotiv.	HERMAN PETERSSON *1882 +1910 DAVID *1900 +1910 JOHAN JOSEFSSON *1886 +1958	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
ÖRE 2 62-63	Mindre vinkelbruten vård i grovhuggen och polerad svart granit. Kors/kransmotiv.	H. V. MAGNUS GUSTAVSSON *1828 +1907 HANS MAKÅ JOSEFINA *1825 +1924 FR. BJERSVED	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
ÖRE 2 75-76	Storskalig nationalromantisk vård med huggen stenblocksform och dekor/inskriptionstavla i polerad svart granit.	HENNING JOSEFSSON Alabo *1862 +1913 Uppb. 21:4. Hans Maka AUGUSTA *1867 +1950	Klass 1. Karaktärsskapande vård med påkostad konstnärlig form.	
ÖRE 2 79-80	Låg bred tempelgavelvård i svart polerad granit. Stiliserade vridna kolonner. Sannolikt rest senare än 1922.	KYRKOVÄRDEN DANIEL JOHANSSON *1831 +1914 H. H. ANNA KAJSA *1836 +1922 FAGERBERG	Klass 2. Vård med titel.	

ÖRE 2 81	Småskalig rundbågig vård i svart granit med polerat mönster med blad, blomrankor och kors.	GUSTAFVA BERG Född 1827 Död 1915. Ps. 444.	Klass 1. Tidstypisk vård. Exempel på småskalig vård vid enskild grav.	
ÖRE 5 14-15	Mindre vinkelbruten vård i grovhuggen och polerad svart granit Kors/kransmotiv	Johan Johansson 1838-1885 Hans maka Eva 1840 -1926	Klass 2. Tidstypisk vård.	
ÖRE 5 25-26	Modernistisk vård i svart granit med svängt krön och hörnpolare. Rundad rabatt. Två sekundärstenar.	Wilhelm Johansson *1858 +1948 Hans maka Ida *1862 +1948 Grimsås Sv. Ps.336.	Klass 2. Tidstypisk vård.	
ÖRE 5 32	Kors av svart granit.	Ottilia Mårtensson *1874 +1948 Ulvestorp Herren är min herde	Klass 2. Tidstypisk vård över person av lokalhistorisk betydelse. Ottilia var glansstrykerska, hon stärkte skjortkragar, -bröst och -manschetter. Försedd med digital information (QR-kod).	

ÖRE 5 47-48	Modernistisk vård i ljus granit med duva i relief vid krön och kopparbokstäver.	HEMMANSÄGARE SIMON ANDERSSON *1886 +1958 LILLY ANDERSSON *1887 +1980 HÅKANSGÅRD ALT. 84.6	Klass 2. Efterkrigstida vård med påkostad utformning och titel.	
ÖRE 5 56	Småskalig marmorplatt vinklad med järnstag. Morgonstärna.	TORA DJERF *1911 +1914	Klass 1. Småskaligt exempel vid enskild grav från tidigt 1900-tal. Rengörs från lavpåväxt.	
ÖRE 5 62-63	Spetskrönt obelisk i svart granit med kors/kransmotiv.	KYRKVÄRDEN J- SVENINGSSON ÖRERYD VESTREGÅRD *1833 + 1913 OCH HANS HUSTRU OHANNA CARLSD. *1841 +1910. Ps.489:V.6.- PS.473:V.1.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med framträdande placering	
ÖRE 5 64-65	Storskalig spetskrönt obelisk i polerad svart granit.	Nämndemannen Johan Andersson Håkansgård *1851 +1911 2. kor. 5-1. Hans maka Adelina Cecilia *1858 +1937 Upp:3:11.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med framträdande placering	

ÖRE 5 66-67	Modernistisk gavelvård i svart granit med kors på krön och stiliserade rankor.	Hem. Äg Alfred Petersson *1862 + 1911 Hustrun Karolina *1862 +1937 Dottern Gerda *1890 +1912 Kullen	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
ÖRE 5 77-78	Mindre vinkelbruten vård i svart granit med polerad medaljong och ekbladsdekor.	Landbrukaren S. Jonsson Fagerberg 1826-1917 Hans maka INGALISA 1840 – 1904 Sv. Ps 486.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel.	
ÖRE 5 87-88	Modernistisk vård med asymmetrisk form av polerad sten. Motiv av kors och västslinga.	Josefsson Elly *1922 +2000 Yngve *1914 +2003	Klass 2. Sentida vård över personer av lokalhistorisk betydelse. Elly var ordförande i Öreryds missionsförsamling. Yngve drev leksaks- och träindustri. Försedd med digital information (QR-kod).	

Kvarter 1 och 4 Nya kyrkogården

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
ÖRE 1 1-2	Modernistisk vård i grå polerad granit.	NÄMNDEMANNEN BROR MÅRTENSSON *1903 + 1993 KARIN MÅRTENSSON *1919 +2012 ULVESTORP NEDERGÅRD	Klass 1. Sentida vård över person av lokalhistorisk betydelse. Boro Mårtensson var ledamot i kommunalnämnden, brandstodsbolaget och ordförande i hembygdsföreningen m m. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 1 8-10	Tempelgavel i svart granit. Motiv med kors.	JOEL JONASSONS FAMILJEGRÄV EDITH *1881 + 1975 JOEL *1888 +1979 STIG *1923 +1939 SKOGSFORS J:HS 3:16	Klass 2. Tidstypisk vård över person med lokalhistorisk betydelse. Joel var mjölnare vid Skogsfors kvarn och träsnidare. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 1 17-19	Storskaligt hjulkors i vit marmor med Xp i korsmitt och förgylld inskription. Rabatt med kantsten av vit marmor.	KOMMINISTERN I STENGÅRDSHULTS PASTORAT WILHELM HUDNER *1895 +1935 MÄRTA HUDNER *1901 +1985 CARIN *1934 +1935 JAG VET ATT MIN FÖRLOSSARE LEVER PASTORATSBOR RESTE VÅRDEN	Klass 1. Kommunistergrav med unik konstnärligt påkostad utformning. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 1 116-117	Modernistiskt kors i svart granit på postament och med dekor vid armarnas möten.	August Svenningsson *1880 +1953 Hildur Svenningsson *1877 +1949 Sv. Ps.m336:1 Mossebo	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	

ÖRE 4 17-18	Tempelgavel i finslipad/polerad svart granit med dekor i formen av blomsterfat och mussla. Sekundärsten	Skogsvaktare Anders Erikssons Familjegrav Nissafors Bruk Sv PS. 66	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
ÖRE 4 1-2	Storskalig tempelgavel i ljus granit med kolonner och svängt krön.	JOSEF MÅRTENSSON '1864+1936 HANS MAK EMILIA *1865 +1949 ULVESTORP UPPB. 14:13. SV.PS.487	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och framträdande placering.	
ÖRE 4 3-4	Småskalig vinkelbruten vård i polerad ljus granit med växtrankor, kors och stjärnor..	Hem-äg. Albert Mårtensson *1869 +1932 Hans maka Jenny *1875 +1960 Ulvestorp Sv. Ps. 476. Mat: s5v.9	Klass 1. Tidstypisk vård med titel.	
ÖRE 4 5-6	Tempelgavel med kolonner i ljus granit med livsten i svart polerad granit. Motiv med mussla.	Hemmansägaren Amandus Svenningsson Familjegrav Ulvestorp Sv. Ps. 561	Klass 1. Tidstypisk vård med titel.	
ÖRE 4 7-8	Gavelvård i svart granit, finslipad med polerat mönster i form av medaljong, flyglar med blomsterurnor.	Hem-äg Josef Svenningsson *1878 +1941 hans maka Hildur *1885 +1957 Mårtenstorp Dav. 23. Ps.	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel.	

ÖRE 4 21-22	Modernistisk vård i polerad ljus granit	Skräddarmästare J Lundbergs Familjegrav Bjersved	Klass 2. Sentida vård med titel.	
ÖRE 04 49-50	Modernistisk vård i ljus granit.	SYSKONEN EMMA LORENTSSON *1867 +1941 THEODOR JOSEFSSON *1876 +1963 LÅNGEVIK	Klass 1. Sentida vård över person av lokalhistorisk betydelse. Theodor Josefsson lär ha varit den siste torparen i socknen. Försedd med digital information (QR-kod).	
ÖRE 04 51-52	Tempelgavel med kolonner och svängt krön i svart granit.	Malkolm Andersson *1855 +1956 Hans hustru Ida *1861 +1944 Hjerrekullen Ps. 84:6.	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
ÖRE 04 64	Liggare i svart granit.	INGER STEN *1936 +1937	Klass 2. Tidstypisk vård vid barngrav.	
ÖRE 04 68	Modernistisk vård i finslipad och polerad svart granit med stiliserat mönster.	Smedmästaren Salomon Andersson Håkansgård *1862 +1935 Joh ev. 11:25 Sv. Ps. 22:3	Klass 1. Tidstypisk vård med titel med koppling till järnhanteringen i bygden.	

ÖRE 4 69-70	Modernistisk vård i svart granit.	M. JOHANSSON *1832 +1918 HUSTRUN JOHANNA *1845 +1934 FAGERBERG	Klass 1. Tidstypisk vård.	
ÖRE 4 71	Vård med svängt krön och klassiserande dekor i svart polerad granit med timglas, kolonner och eldfat.	BERTIL ANDERSSON *1914 +1933 BJERSVIK	Klass 1. Tidstypisk vård.	
ÖRE 4 73	Mindre rundbågig vård i finslipad och polerad svart granit med medaljong, kors och ekblad.	Nanny Magnusson Fr. Bjersved *1897 +1931	Klass 1. Tidstypisk vård.	
ÖRE 4 80-81	Vård med rektangulär blockform i ljus granit med polerad dekor i form av ekblad.	BYGGMÄSTAREN MAGNUS JOHANSSON *1835 +1930 HUSTRUN EVA *1842 +1933 JOH.3:16.	Klass 1. Tidstypisk vård med titel.	

ÖRE 4 84-85	Upprest vinkelbruten vård i svart polerad granit. Motiv med kors, strålsol och festong.	KYRKVÄRDEN JOSEF PETERSSON 1852 - 1934 ULVESTORP HUSTRUN HANNA PETERSSON 1858 - 1929 Sv. Mfb. 446	Klass 1. Tidstypisk vård från tiden strax efter utvidgningen 1926 med titel och referens till frikyrkorörelsen.	
ÖRE 4 103-105	Modernistisk vård i ljusgrå granit med tempelgavelform och kopparbokstäver.	HÄRADSDOMARE MARTIN JOHANSSON *1887 +1966 NANNY JOHANSSON *1881 +1956 MARIA JOHANSSON *1878 +1936	Klass 2. Sentida vård med titel.	

År 2021 genomfördes en kulturhistorisk karaktärisering av Öreryds kyrkogård. Kyrkogården har här dokumenterats, dess historia och kulturhistoriska värde beskrivits. Samtidigt utfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på kyrkogården. Föreliggande rapport innehåller karaktärisering, urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar samt förslag till bevarandeplan.

